

„קהלת יעקב, כאשר כן ינבא להם קול סתר בעמקי בתי נפשם? על השאלה הזאת „ענה אותם לילענטאהל לאמר: אתם כילידי רוסיא אל נכון תשיבו לדעת ממני, „כי אין ביכולת להשיג לכם ערובה על איזה ענין שיהיה, כי לב מלכים וישרים „ביד ה' — ואיככה אוכל אני, גר אומלל יליד ארץ נכריה, ונתתי לכם ערובה כו'. שם צד 181 יאמר: „מזה אנו למדים, כי הזקנים לחמו בעד דעה רמה „ונשגבה, בעד שמירת קדושת אמונתם, אשר לפי ראות עינם, ולפי אשר הורום „מוריהם, היא, היא, הכה החיוני אשר יחיה את אחינו האובדים והנדהים בארצות „גלותם, ולא תתן למוט נפשו בעת צרה וצוקה, והוא עמוד הפוך אשר כל האומה „נשענת עליו כו'. ואת אשר עשו הצעירים, הלא ראינו גם שמענו, אך צלח צלחו „את המעברה, והנה פנים אחרות לא כתמול שלשום, הפרו בריתם את הזקנים, „ויתנו להם כתף סוררת, ותהי זאת המעט להם, כי עוד הכחישו לעיני השמש „את ההתחייבות אשר התחייבו, ויאמרו להדים כו'. ואהרי כל אלה בבואנו היום „לשוב להפוך בנצחונם של הצעירים בשנות הארבעים, האם אין אנו רשאים להטיל „בו דופי ולאמר בפומבי, כי לא על אדני היושר והצדק קטבע האם אין לנו „המשפט להאשים את הצעירים ההם בחלול שבועה, ובפשטת רגל מוסרית.

שם צד 186: „הרחבת הדבור כו' מפני שני טעמים: א) כאן, כן גם השעה „שאנו עומדים בה, הרת עלילות ותוצאות נכבדות היא לחיי האומה הישראלית כו', „כאז כן גם הפעם, הצעירים קופצים לעמוד בראש המעברה, ולחיות כחלוצים „לפני המחנה, ורוה הזקנים איננה נוחה מזה בסתר אהלם, ויש אשר ישמיע האחד „במרום תלונתו. הננו עומדים בנעורינו ובזקנינו לפני מעבר כו', וכאז כן גם כעת, „הצעירים מבטיחים את הזקנים בכל עת מצא, למלא בתום לב אהרי כל מיני „החייבים אשר יישיתו עליהם לטובת הדבר. ב) יחוסם של הצעירים אל הזקנים כו', „אות נאמן הוא לנו על המרחק הרב שנמצא אז בין הספרות ובין החיים. רואים „אנחנו מזה, כי הספרות לא הטתה אז את אזנה אל קול דופק הזמן, ומעשיה לא „היו מכונים ומקבילים לרוח המתהלך במחנה ישראל כו'; אבל ספרותנו משה „כלילה בצהרים, ובלקחה לה קרנים להיות לפה להצעירים, היתה גם אותם אל „ארחות עקלקלות. הספרות עוד הפיחה את זיקי הריב, הרחיבה העמיקה המדורה, „הפריאה בין אחים ותרבה כושל. “עכ"ל הסופר הנ"ל, אשר כתב לפני שלשים שנה. „ואנן מה נענה אבתריה עתה? ...

לו.

אספת הרבנים הראשונה בשנת תר"ב—1842.

בשנת תר"ב, יסדה אז הממשלה בפעם הראשונה את „אסיפת הרבנים“, „לבעבור לפתור הקובלנות, הבאות להרשות בהענינים השייכים ונוגעים להדת „הישראלית: ולתכלית זו קבעה לקרוא לרבנים מומחים, ולשאול מהם תורה בהשאלות „הללו, לבעבור לפותרם על פי יסודי הדת.

ובאשר בעמנו רבו גדולי התורה גם בקרב הבע"ב החשובים, שאינם משמשים במשרת רבנות, ועם כ"ז עילים במעלות התורה בערך הרבנים המפורסמים, שלא מעטים מספר נכבדים נאונים כאלה בעמנו, שעוסקים גם במו"מ, ואינם משתמשים בכתרה של תורה, לכן ירשה החק לבחור גם בבעלי בתים, החשובים בקרב העם במעלות התורה, לוועד הרבנים.

והנה אם גם בימינו אלה, שכבר נקראו שש קומיסיות של רבנים, והנסיון הוכיח בכל פעם, שתכליתן היה רק פתרון שאלות דתיות. ובימינו שרבו מכ"ע יומיים, וכל מפלגות העם מקצה קוראים ויודעים, עם כ"ז בכל פעם שהממשלה קוראה לוועד רבנים ותצוה לבחירות, תגדל התעמולה בקרב העם, כידוע; ומה גם בימים ההם, שהקריאה להועד היתה הראשונה, והעם כלו לא ידע שמץ דבר מה זה, כונתה, חפצה ותכליתה, של אספת הרבנים, וביותר בימים ההם ראשית התפתחות ההשכלה, שהמשכילים אבו להכניס רוח, "השכלת גרמניא" בעמנו, שנחשבה כנזרת שמד ממש, (וכמו שנרמז באמת), ובשעה שהנזרות באו תכופות, ישנם לקיחת אנשים לצבא היתה עוד כנזרה חדשה, שנתנה בשנת תקפ"ו, והשמועות ע"ד נזרת גירוש היהודים מן הכפרים, ועוד ועוד. והמשכילים השתמשו גם בזה, בכה התקיפות הסרדיוטיות של פקידי הרשות אז. . .

אשר על כן נקל להבין, המורא והפחדים האיומים שנפלו על בני עמנו אז מקריאת "ועד הרבנים" לקמ"ר פטרבורג, הרבה מהחרדים הותיקים שבכל עיר ועיר, הרבו צומות ותפלות, וכל העם היה לחרדת אלקים.

רבני הועד היו אז הרבנים הנאונים הצדיקים המפורסמים ר' יצחק יצחקין, או כפי שנקרא בפי העם ר' איצעלע וואלאזינער, ובווילנא היה נקרא בסתם, "דער רב", משום שהיתה מצודתו פרושה על ווילנא בכל עסקי הכלל; וכ"כ האדמו"ר ר' מנחם מענדל שניאורסאהן מלובאוויטש, בעל הצמח-צדק; הרב הגביר הצדיק המפורסם בדורו ר' יעקב יוסף היילפרין מברדיטשוב זצ"ל. ועדת אדעססא, שהיתה הראשונה, שהחלה אז לקלוט רוח ההשכלה החפשית, שלחה את המלומד הידוע, "בצלאל שטערן", אשר הרבה סבלו הרבנים ממנו, בהיותו לצנינים בעיניהם; ועד כמה גדל הפחד אז, ספרו המקורבים של כבוד הנאון ר' איצעלע זצ"ל, שצוה לחבוש בין צרור חפציו גם אדרת כבשים, פן ח"ו לא יצליח במשלחתו וישולה לארץ נזרה לסיביר, שיהיה לו בנד אדרת כבשים למכסה עתיק בקור. . .

בשוב הנאון ר' איצעלע זצ"ל, בחזירתו מפט"ב בשנת תרי"ג, שבת או שבת אחת בעיר ווילקאמיר. כל בני העיר מקצה נהרו לראות פניו, ואחר תפלת המנחה נסבו אז כל בני העיר את בית האכסניא, ונדחקו לתת לו ברכת "שלום".

הנני זוכר, שגם אני בהיותי אז נער בן חמש שנים, ואחי הנכבד צ"ה ז"ל בן שבע, הלכנו שנינו גם אנחנו אל האכסניא לראות פני הנאון הזה. אבל מפני דחיקת המון אנשים, אולת ידינו מקרוב אל מקום כבודו ולראות פני קדשו. נקל להבין התרגשות העם אז, עד כי גם עולי ימים כמונו, יתומים באין אב, הרגישו ונתמלאו רגש, מנסיעת הנאון הזה, ורבהה בנו התשוקה לרצות פני נאון העם ובחירו בשובו מעיר המלוכה. . .

נכבדי העם ספרו אחרי שובם מכבוד הנאון זצ"ל, לאמר: הנאספים בקשו מכבוד הנאון לספר להם מהחדשות והנצורות אשר אתו להודיעם, השאלות, אשר

הציעה למו הממשלה והענינים הנשקפים לבית ישראל במדינה במצב החמרי והרוחני, אם יש תקות כי הנורית יחלוק? או ח"ו להיפך, וכדומה. ויען הרב, ויאמר: רב העם מאד בבית, ולא יתכן לספר ולדבר דברים כבוסים כאלה באוני המון רב כזה. בשמוע המון הנאספים את דברי הרב, עזבו חלק מהעם את הבית ויקחו ברכת הפרידה ויצאו. הנשארים דרשו שנית מהרב לספר, ויען, עוד העם רב. או יצאו כמעט כלם, ונשארו זקני העם, יחידים ונכבדים. אז ענה הרב ויאמר: האמינו לי כי אין לי מה לספר כלל, אין משיבין על הקלקלה, ישועות כל נעשו בארץ, והלואי שלא יתחדשו עוד גזרות רבות ורעות. רוח קטב חדש שורר ומנשב על עמנו, ודרושה לנו רק תפלה ורחמים. ויותר אין לי מה למסור לכם אחי!

וכן היה, כי תקופה חדשה החלה על עמנו, הרת חזיונים ורעמים. גזרות חמורות ורוחניות קשות מאד, אשר דכאו את עמנו בקושי השעבוד וילאוהו. גזרת גירוש בני הכפרים יצאה לפעולות בשנת תר"ד: גירוש הגרים בתוך החמשים וניארכסטאות אצל הגבולים, בשנת תר"ח: שני הבגדים והתיסדות בתי מדרש לרבנים, בשנת תר"ד: גזרת הראוועראדים, בשנת תר"א: לקיחת אנשים לצבא במספר כפול והפאימעניקעס בשנת תר"ב, כאשר יבואו בזה על הסדר.

ל.

חקי עבודת הצבא.

אחרי שתארתי לעיל תהליכות העולם הישן בכלל, אמצא מן עתה לנכון, לסדר תהליכות וסדרי עבודת הצבא בזמן העבר, בהיותי נדרש להשקפתנו בכלל והמסתעפת ממנו לעמנו בפרט.

סופרי דברי הימים מספרים, אשר עד ימי פיאטר הגדול, היו בני הצבא רק אנשים שבירים. והקיסר פיאטר הטיל את החובה הזאת על חלק אחד מבני המדינה והם, "העבדי עולם"; אבל האצילים המיוחסים — הוואדיאנעס — והנמוכים מהם במדרגה, כמו העירונים — מיעשצאנעס — וחשליאפטים אצל הפולנים, היו חפשים בעצמם מעבודת הגוף בצבא. והמתנדבים מהמיוחסים נהיו לאופיצירים. ועל האצילים היתה החובה רק על רכושם, היינו תרומת אנשים לצבא מהעבדי עולם, שהיה לכל אחד מהם למאות ולאלפים, שנחשבו לקניניהם ונכסיהם של האצילים, להרים תרומה בכל גאָאָר — קריאת אנשים לצבא — כפי הקצבה, פעם ארבעה אנשים מאלף, ופעם חמישה לאלף. ובכן חלה עבודת הצבא רק על ה"עבדי עולם" ואלה העניים, שעמדו בקרוב למעלהם.

לתת ציור ומושג נאמן ממהות העבדות בכלל, הנני מעתיק בזה איזה קטעים מספרו הנכבד של הרב ה"ד"ר בלאך מוויין" בספרו "העבר וההווה", המובא בהמאסה "הכנסת" תרמ"ז מאת ה' שפ"ר צד 221 וז"ל: "במה נחשבו הפועלים בעיני היונים, אשר כל עמי המערב כורעים בדרך לפני הפילוסופיא שלהם, ולפני בה חרישת, המעשה המפעמת בקרבם כו'. ומה נחשבו הפועלים בעיני הרומאים כו' פועלים